

Читаючи, думаємо й думаємо, читаючи

Людмила Стадник

методист початкової школи

Центра моніторингу столичної освіти

«Я тисячу разів переконаний у тому, що успішне навчання
в середніх і старших класах залежить насамперед
від уміння свідомо читати: читаючи,
думати й думаючи, читати»

В. Сухомлинський

У сучасному суспільстві стрімко зростає обсяг інформації, яку необхідно засвоїти для успішної життєдіяльності. Розвиток новітніх технологій потребує набагато кращого вміння читати, ніж раніше. Тому на часі є потреба у збільшенні темпу читання, швидкості розуміння й прийняття рішення.

Безперечним є той факт, що читання пронизує всі сфери нашого життя і є важливим засобом для досягнення особистих цілей кожної людини зокрема. Її успішність у житті залежатиме від рівня сформованості уміння сприймати й опрацьовувати інформацію, глибоко розуміти будь-який текст, отримувати естетичне задоволення від прочитаного, вміння використовувати інформацію для створення нового інтелектуального продукту.

«XXI століття стає суспільством знань, у якому інформація є найважливішим стратегічним ресурсом, джерелом сили і влади, а роботу з інформацією виконують дедалі більше людей», - наголошує О. Савченко (див.: О. Савченко цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту// Початкова шк. – 2008.- № 7.-с. 4). Уже в початковій школі учнів необхідно навчати збирати, зберігати, переробляти, освоювати, перетворювати, обмінювати, сортувати інформацію з різних джерел.

Дитяче читання – це головний резерв розвитку людського потенціалу Від того, чи читають наші діти, що і як читають, залежить їх сьогоденний успіх і

завтрашня доля. Читацькі вміння починають і в певній мірі завершують формуватися в учнів на уроках читання в початкових класах, оскільки в основній школі ці вміння не є об'єктом систематичного, цілеспрямованого опрацювання і спеціально в учнів не розвиваються. В той же час у багатьох розвинених країнах світу роботі з текстами приділяють увагу на всіх рівнях освіти.

«Читання витісняється електронними засобами інформації», «Книга чи комп'ютер?», «Діти зовсім перестали читати» — такі вислови, що мають під собою об'єктивне підґрунтя, хвилюють громадськість та фахівців, які опікуються проблемою читання. Сьогодні нам важливо знати реальний стан дитячого читання в країні і зокрема у м. Києві, картину, яка б ґрунтувалася на результатах соціологічних досліджень, моніторингів предметних та міжпредметних умінь та навичок.

У розвинених країнах світу на сьогодні вже існує чималий досвід вимірювання деяких аспектів читання учнів. Насамперед це міжнародні дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) та PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), які різняться між собою за метою, функціями, способом організації. Оскільки ці поняття ввійшли у наше суспільство порівняно нещодавно, хочемо зупинитися на головних моментах.

Проект PISA започаткований Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). У відповідності до проекту кожні 3 роки вивчається рівень оволодіння учнями 15-річного віку, які здобули обов'язкову освіту, необхідними для повноцінного життя в суспільстві знаннями й уміннями, так званої «функціональної грамотності». Кожен цикл дослідження PISA проводиться за трьома напрямками: у галузі читання – «грамотність читання», математики – «математична грамотність» та природничих наук – «природнича грамотність». У 2009 році грамотність читання була пріоритетним напрямком дослідження. Слід наголосити на тому, що програма PISA зосереджується на вимірюванні не технічної можливості читати, а спроможності школяра адекватно зрозуміти зміст, інтерпретувати прочитане, зробити висновки, викласти думки щодо прочитаного, та оцінити його значення. Для виконання

завдань пропонувалися тексти таких жанрів: реклама, інструкція, карта, таблиця, схема, опис, пояснення.

Україна не брала участі у цьому міжнародному дослідженні жодного разу (на противагу, скажімо, близькому сусідові – Росії). В Україні накопичено дуже мало даних, що надають інформацію про рівень читацької грамотності українських, і київських зокрема, школярів. Імовірно, у 2012 році наша країна стане учасником міжнародного порівняльного дослідження PISA. У 2008-2009 навчальному році Центром моніторингу столичної освіти було проведене дослідження сформованості функціональної грамотності учнів 7-х класів ЗНЗ м. Києва (www.monitoring.in.ua) Саме ці школярі стануть учасниками чергового міжнародного моніторингового дослідження PISA.

Моніторингові дослідження PIRLS організовані Міжнародною асоціацією по оцінці навчальних досягнень (IEA). PIRLS проводиться у початковій школі на четвертому році навчання і перевіряє сформованість читацьких навичок. Саме у цьому віці, на думку вчених, уміння читати і розуміти текст стає передумовою успішного навчання у майбутньому. Дане дослідження порівнює рівень і якість читання та розуміння тексту учнями початкової школи у різних країнах світу, а також виявляє різницю у національних системах освіти. Дослідження проводиться циклічно – 1 раз на 5 років.

Метою дослідження PIRLS є отримання відповідей на запитання:

- Наскільки добре читають випускники вітчизняної початкової школи порівняно зі своїми однолітками з інших країн?
- Якими рівнями читацької грамотності володіють учні й чи люблять читати?
- Як сім'я сприяє розвитку грамотності дітей?
- Як на сьогодні організований процес навчання читання в школах?
- Чи має процес навчання читання національні особливості порівняно з іншими країнами і якщо так, у чому вони полягають?
- Чи відрізняються методи навчання, які використовують учителі в початковій школі в різних країнах? та ін.

Після проведення цих досліджень у країнах, які брали участь в них, почали активно обговорювати одержані результати. Представники країн - учасниць міжнародних порівняльних досліджень усвідомили значення читання в усіх галузях життєдіяльності людини й окреслили проблему читання як проблему всієї системи освіти. Так, отримані результати стали поштовхом для перегляду дошкільної та середньої освіти у Великобританії, Німеччині, Ісландії, Бельгії; були внесені зміни у методики навчання читанню у Португалії.

«МОН України заплановано у 2010 році участь випускників початкової школи у міжнародній програмі оцінювання освітніх досягнень учнів у сфері читання та розуміння тексту (PIRLS). Порівняльний аналіз результатів у міжнародних програмах є надзвичайно важливим для уточнення цілей, змісту і методики вітчизняної початкової освіти» (Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу// ж. «Початкова школа» -2009, №8.-с.5).

Першу спробу визначити рівень підготовки випускників початкової школи з урахуванням міжнародного досвіду, важливою складовою яких було вивчення якості читання та розуміння прочитаного тексту, у нашій країні здійснило Міністерство освіти і науки України 2005 року, провівши національне моніторингове дослідження якості навчальних досягнень учнів 4-х класів. Тоді в проведеному дослідженні взяли участь лише учні кількох київських шкіл. У 2007-2008 навчальному році майже в усіх ЗНЗ м. Києва проведено дослідження щодо визначення рівня сформованості в учнів 4-х класів умінь і навичок читання та розуміння тексту.

Кожному навчальному закладу столиці надано таку інформацію:

- 1) бали за рівнями навчальних досягнень, які отримав кожен учасник дослідження;
- 2) результати виконання кожного завдання учнями конкретного навчального закладу;
- 3) результати виконання кожного завдання учнями району.

Проведене дослідження не перевіряло швидкість читання або знання програмового матеріалу з предметів, а вивчало сформованість в учнів 4-х класів

умінь працювати з текстом, розуміти прочитане загалом та окремі його частини.

У дослідженні оцінювалися такі вміння учнів:

1. Знаходити інформацію в тексті (знайти в тексті інформацію, подану в явному вигляді про людей, тварин, окремі предмети тощо; визначити послідовність подій у тексті тощо).

2. Інтерпретувати прочитане (аналізувати частину тексту й визначати й пояснювати прямо не висловлену думку; розуміти значення окремих слів або словосполучень і вміти їх пояснювати; узагальнювати інформацію та формулювати головну думку прочитаного тексту, пояснювати поведінку та риси характеру героїв тощо).

3. Оцінювати інформацію відповідно до власного життєвого досвіду (оцінювати зміст твору в цілому й окремих його частин; використовувати одержану з тексту інформацію для розв'язання ситуацій, наближених до життєвих; висловлювати своє ставлення до прочитаного, ілюструючи прикладами з власного досвіду).

У вітчизняній школі вперше була обґрунтована, розроблена та впроваджена технологія визначення за допомогою тестів рівня сформованості умінь читання та розуміння тексту учнями 4-х класів з урахуванням міжнародного досвіду. Підготовлено стандартизований інструментарій для проведення подібних досліджень, яким зможуть користуватися вчителі початкових класів для проведення перевірки якості сформованості умінь читання та розуміння тексту.

За результатами тестування четвертокласників й анкетування вчителів, учнів та їхніх батьків зібрано необхідний фактичний матеріал для корекції викладання в початковій школі.

Це дослідження започаткувало створення банку даних стандартизованих тестових завдань з читання та розуміння тексту.

Розробляючи тест, автори спиралися на загальноприйнятту в тестології таксономію (систематизацію, класифікацію) освітніх цілей Блума, тобто складала завдання з урахуванням того, що вони (завдання) повинні перевіряти

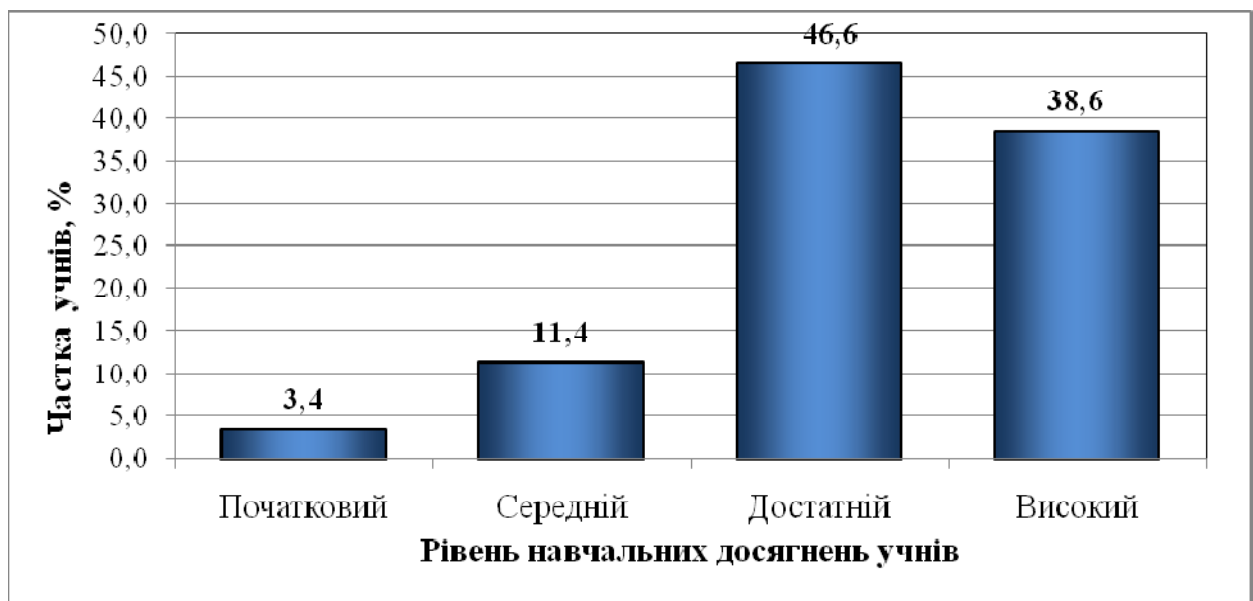
сформованість в учнів різних рівнів пізнавальних процесів, а саме: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання.

Виконуючи роботу, учні могли працювати з текстом упродовж усього уроку. Час, необхідний для того, щоб прочитати й зрозуміти його зміст, за умовами дослідження, ніхто не обмежував, таким чином, кожен учень міг перечитувати або проглядати його кілька разів.

Результати виконання завдань тесту засвідчують, що у випускників початкової школи добре сформовані вміння щодо читання й усвідомленого розуміння тексту.

Гістограма 1

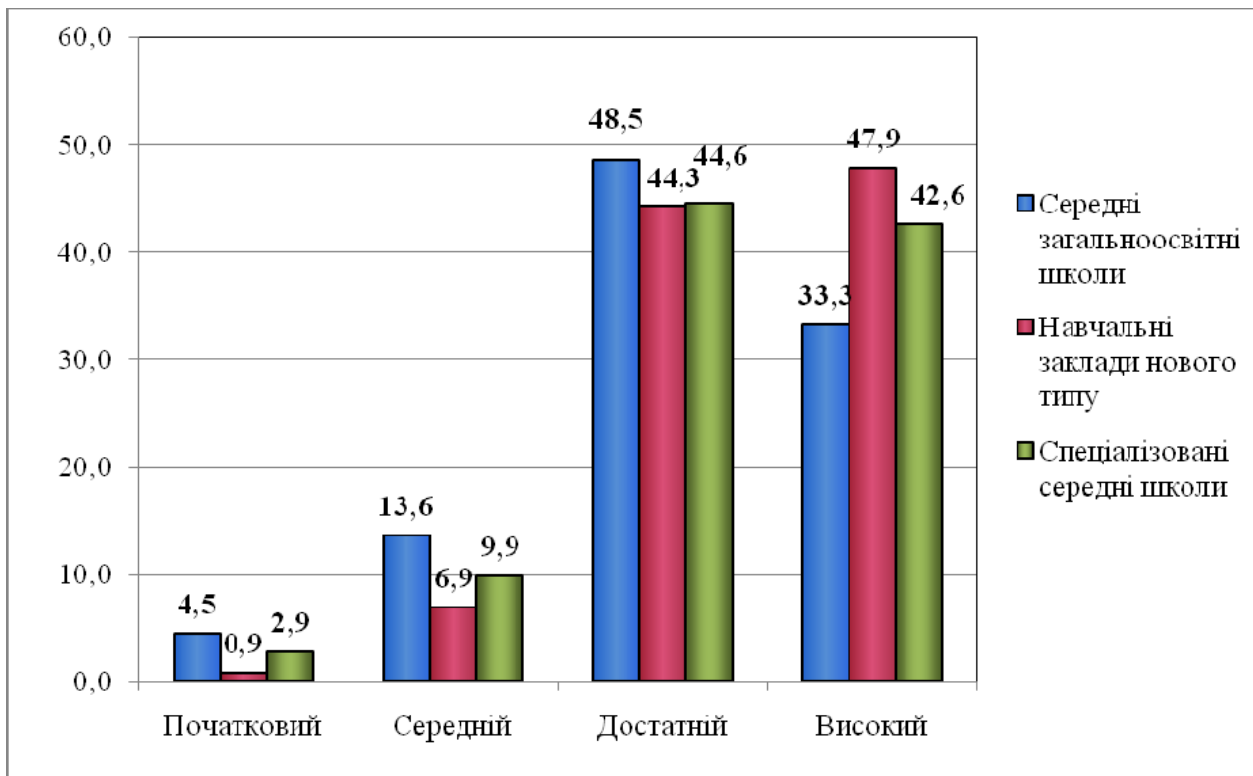
Гістограма розподілу результатів за рівнями навчальних досягнень

Результати виконання тесту за типами навчальних закладів наведено на гістограмі 2.

Гістограма 2

Гістограма розподілу результатів за рівнями навчальних досягнень та типом навчального закладу

Загалом випускники початкової школи на кінець першого семестру добре вміють:

- шукати в тексті ті частини, у яких міститься відповідь на запитання, що стосується фактичного розуміння змісту прочитаного;
- знаходити конкретну інформацію в тексті;
- інтерпретувати прочитане;
- установлювати правильну послідовність подій;
- визначати характер героїв;
- працювати з простими інструкціями, які вимагають від учня виконання тільки однієї дії.

Результати дослідження вказують на недостатній рівень сформованості в молодших школярів таких умінь:

- послідовно й логічно письмово викладати власну думку;
- установлювати причиново-наслідкові зв'язки між подіями та вчинками героїв;
- знаходити відповіді на запитання, порівнюючи конкретну подію із загальним контекстом;
- визначати в тексті головну думку;

- використовувати інформацію в ситуаціях, наближених до життєвих;
- розуміти підтекст прочитаного й робити висновки відповідно до отриманої інформації;
- розуміти й пояснювати лексичні значення слів відповідно до контексту;
- розуміти інструкції та виконувати завдання відповідно до них;
- аналізувати умову завдання та запропоновані до нього варіанти відповідей.

Тестування, а моніторингове дослідження зокрема, викликає низку питань у вчителів та учнів.

Процес підготовки, проведення тестування у початковій школі має специфічні особливості: набуття досвіду роботи із завданнями у тестовій формі, зниження тривожності щодо виконання завдань, проведення інструктажу, у ході якого вчитель пояснює учням послідовність дій, правила тестування, дії в разі помилок.

Пропонуємо зразок тексту та тестових завдань, які були використані у моніторинговому дослідженні щодо визначення рівня сформованості в учнів 4-х класів м. Києва умінь і навичок читання та розуміння тексту. Поданий матеріал може бути використаний на уроках читання для поточного та підсумкового контролю.

Прочитай текст

НЕСЛУХНЯНИЙ М'ЯЧИК

Усякі бувають м'ячики: і хороші, і погані. Тільки великим дітям чомусь попадаються завжди хороші, а малим неодмінно погані, пустотливі. Важко з таким пустотливим м'ячиком гратися: завжди він намагається кудись закотитися чи зробити якусь шкоду.

Був такий неслухняний м'ячик і в Людочки. М'ячик — як усі м'ячики, нічого особливого: один бік синій, другий червоний. Коли мама купувала його в магазині, продавець сказав, що ліпшого м'ячика в усьому світі не

знайти. А виявився він таким неслухняним, що з ним просто не можна було гратися. Тільки підкинеш — а він тікати. Біжить за ним Людочка і ледве-ледве спіймає його десь у канавці.

І не тільки в саду він такий — удома теж любить попустувати. То стрибне на буфет, то на стіл.

А недавно таке було. Взяла Людочка м'ячик і почала з ним гратися в кімнаті. Спершу він добре стрибав, невисоко. А потім розпустувався і почав стрибати то на ліжку, то на комод, то на стіл. І раптом як скочить на підвіконня, а чашка з молоком — дзень! — і розбилась.

До кімнати увійшла мама.

— Це що таке? Чому молоко на підлозі й чашка розбита? — спитала вона.

— Це не я, мамочко, це м'ячик розбив, — відповіла Людочка.

— Де ж він?

— Він тебе злякався і втік під ліжку.

— Який він неслухняний у тебе. Ну я ж йому!..

— Мамусю, не треба його ставити в куток. Він ненавмисне.

Мама заглянула під ліжку, дістала м'ячик і, не довго думаючи, покотила його в куток.

— А ти,— сказала вона дочці,— дивись не підходь до нього.

Як жаліла Людочка бідного м'ячика! Вона все поглядала на нього, і так їй хотілося взяти його в руки, пожаліти, але мама нікуди не виходила з кімнати.

Раз у раз Людочка підходила до мами і запитувала:

— Уже можна?

— Ні, — сердито відповідала мама.

Потім Людочка не витримала і сказала:

— Мамусю, це ми разом розбили чашку...

— Так чому ж ти одразу не сказала мені про це?

— Я думала, що йому все одно...

Мама з докором похитала головою:

— Не можна свою провину звалювати на іншого. Треба завжди

говорити правду. Але за те, що ти сказала правду, я прощаю.

Ох і весело ж підстрибнув м'ячик!

І скільки він не стрибав, крім Людоччиних рук, він нікуди більше не потрапляв. (354 слова)

(За О. Буценом)

До кожного завдання пропонується кілька варіантів відповідей, позначених цифрами. Із трьох варіантів тільки одна відповідь правильна.

Познач правильну відповідь

У магазині продавець сказав мамі, що в Людочки м'ячик

- 1 найкращий у світі
- 2 дуже неслухняний
- 3 як усі м'ячики, нічого особливого

Коли мама увійшла до кімнати, вона побачила, що

- 1 Людочка грається в кімнаті з м'ячиком
- 2 покараний за бешкет м'ячик «стоїть у кутку»
- 3 чашка розбита, а молоко розлите по підлозі

Коли мама покарала м'ячик, вона заборонила Людочці

- 1 виходити з кімнати
- 2 підходити до м'ячика
- 3 розмовляти з м'ячиком

Оповідання закінчується такою подією:

- 1 Людочка сказала правду, і мама її пробачила
- 2 Людочка грається з уже слухняним м'ячиком
- 3 мама провчила м'ячик за бешкет

Людочка не зізналася відразу, що вона розбила чашку. Дівчинка думала, що

- 1 не обов'язково про все розповідати мамі
- 2 розповісти правду можна буде тоді, коли мама вже не гніватиметься
- 3 м'ячик нічого не розуміє, йому байдуже, покарають його чи ні

В оповіданні мама була

- 1 стримана й байдужа
- 2 строга, але справедлива
- 3 сердита й жорстока

Головна думка оповідання така:

- 1 не можна перекладати свою провину на іншого
- 2 Людочка зрозуміла, що м'ячиком треба гратися обережно
- 3 Людочка гралася з м'ячем і розбила чашку

Прочитай, які події відбувалися в оповіданні

- A. Мама купила Людочці м'ячика.
- B. Людочка і м'ячик знову разом.
- B. Серйозна розмова з мамою.
- Г. На підлозі лежить розбита чашка.

Познач, у якій послідовності відбувалися події

- 1 А, В, Б, Г
- 2 А, Г, В, Б
- 3 А, В, Г, Б

Відповідь на наступні чотири завдання запиши самостійно після слова «Відповідь»

Запиши, яке значення має виділене слово в реченні Важко з таким пустотливим м'ячиком гратися.

Відповідь: слово *пустотливий* означає

Як ти думаєш, що відчувала Людочка, коли мама поставила в куток не її, а м'ячик?

Чому ти так думаєш? (Відповідь запиши 1—3 реченнями.)

Відповідь: _____

Що тобі подобається, а що не подобається в поведінці Людочки?

(Відповідь запиши 2—4 реченнями.)

Відповідь: _____

Чи був у тебе в житті випадок, подібний до описаного в оповіданні? Чи вистачило тобі мужності зізнатися в скоєному? (Відповідь запиши кількома реченнями.)

Відповідь: _____

Стадник Л. С.

Листопад 2009 р.